

Om budgetfinansieringssystemet

av Che Guevara 1964

Vi vill jämföra budgetfinansieringssystemet med det ekonomiska kalkylsystemet, och lägger då tonvikten vid kalkylsystemets inriktning på självfinansiering, eftersom det innebär en grundläggande skillnad, och vid synen på materiella drivkrafter, som systemet grundar sig på. (...)

De förhållanden som rådde på Kuba vid revolutionens början gjorde det möjligt att centralt kontrollera vissa företag med säte i Havanna eller New York. Oljeföretaget skapades genom att de tre imperialistiska raffinaderierna – Esso, Texaco och Shell – slogs samman och deras system för kontroll vidmakthölls och förbättrades i vissa fall, och bildade skola för industridepartementet. Inom näringsgrenar som inte var lika centraliserade, eller där de praktiska förutsättningarna saknats, byggdes de upp med utgångspunkt från inhemska erfarenheter, som t.ex. Spannmålsföretaget. Det blev sedan det mest framgångsrika inom avdelningen för lätt industri.

Den första tidens praktiska hantering av industrierna övertygar oss om att det hade varit omöjligt att på ett rationellt sätt följa någon annan väg. Och det leder ingen vart att här diskutera om vi skulle ha uppnått bättre organisatoriska resultat om vi infört självfinansieringssystem på fabriks- eller verkstadsnivå. Det viktiga är att vi lyckades genomföra detta under mycket svåra förhållanden och att centraliseringen gjorde det möjligt att t.ex. skapa en Skoindustri av ett stort antal ineffektiva skomakerier och frigöra 6 000 arbetare till andra näringsgrenar. (...)

För det första: Kommunismen är ett mål för mänskligheten, ett mål som kan uppnås med medvetna ansträngningar. För att uppnå detta är naturligtvis utbildningen mycket viktig liksom att få bort det gamla samhällets kvarlevor ur människornas medvetande. Samtidigt får vi inte glömma att utan parallella framsteg inom produktionen kan vi aldrig uppnå ett sådant samhälle.

För det andra: Sättet att styra ekonomin, styrtekniken, bör hämtas från de mest utvecklade systemen och anpassas till det nya samhället.

Oljeraffinerings-tekniken inom det imperialistiska lägret kan användas av det socialistiska utan rädsla för borgerlig ideologisk smitta. Inom ekonomin gäller samma sak (avseende allt som har att göra med styrning och övervakning av produktionen).

Man skulle, om det inte anses förmätet, kunna skriva om Marx' hänvisning till Hegels dialektik och säga att dessa tekniker har använts på rätt sätt. (...)

Vi kan alltså säga att föregångaren till budgetfinansieringssystemet fanns som teknik inom imperialismens monopolföretag på Kuba, och att det som styr- och kontrollteknik hade genomgått alla de förändringar som ingår i en lång utvecklingsprocess från monopolsystemets barnben till våra dagars höga nivåer. När monopolen drog sig tillbaka tog de med sig sin högsta ledning och en del på mellannivå. Samtidigt medförde vår omogna revolutionära hållning att vi avskaffade en rad inarbetade tillvägagångssätt, bara för att de var kapitalistiska. Därför har vårt system ännu inte uppnått samma effektivitet som de inhemska filialerna till monopolen hade när det gäller att leda och kontrollera tillverkningen. Men vi är på väg, och röjer vägen fri från tidigare misstag.

Allmänna skillnader mellan det ekonomiska kalkylsystemet och budgetfinansieringssystemet

Mellan det ekonomiska kalkylsystemet och budgetfinansieringssystemet finns skillnader av olika grad. Vi ska försöka dela upp dem i två stora grupper och förklara dem översiktligt. Det finns skillnader i tillvägagångssätt – praktiska skillnader kan vi säga – och mer djupgående skillnader som kan te sig meningslösa att analysera om man inte är mycket noga.

Här kan det vara på sin plats att förklara att det vi är ute efter är det effektivaste sättet att uppnå kommunismen. Där är vi inte oense. Den ekonomiska kalkylen har visat sin effektivitet i praktiken, och utifrån gemensam grund sätter vi upp gemensamma mål. Vi tror att vårt systems handlingsmönster, när det utvecklats tillräckligt, kan höja effektiviteten i det socialistiska

samhällets ekonomiska verksamhet, fördjupa folkets medvetenhet och i större utsträckning svetsa samman det socialistiska systemet i världen, utifrån en allsidig handlingsplan.

Den mest iögonfallande skillnaden mellan systemen visar sig när vi talar om företaget. För oss är ett företag en samling fabriker eller verkstäder som har en liknande teknologi och ett gemensamt syfte med tillverkningen, eller i en del fall finns på samma ställe. I det ekonomiska kalkylsystemet är ett företag ett tillverkningsställe med egen juridisk person. Ett sockerbruk är ett företag i det systemet, medan för oss alla sockerbruk och andra enheter i sockerhanteringen ingår i Sockerföretaget. (...)

En annan skillnad ligger i sättet att använda pengar. Våra företag har inga egna fonder. På banken finns konton för uttag och insättning och företagen kan ta ut medel i enlighet med planen, från det allmänna utgiftskontot eller det särskilda lönekontot. Men när de sätter in pengar går de automatiskt in i statens tillgodohavande.

I de flesta av broderländerna har företagen egna banktillgångar som de förstärker med bankkrediter på vilka de betalar ränta, men även dessa egna tillgångar och krediter tillhör samhället och deras tillstånd uttrycker företagets finansiella ställning.

När det gäller arbetsnormerna använder företagen inom det ekonomiska kalkylsystemet tidsnormerat arbete eller ackordsystem. Vi försöker också införa tidsnormerat arbete i alla våra fabriker, med bonus för bättre resultat, upp till nästa lönegrads nivå.

Inom det fullt utvecklade ekonomiska kalkylsystemet finns en strikt kontraktsmetod med böter för kontraktsbrott, inom en juridisk apparat som utvecklats efter år av erfarenhet. Vi har ännu ingen sådan apparat, inte ens för näringsgrenar som tillämpar kalkylmetoden som INRA (Jordreforminstitutet). Och eftersom vi arbetar parallellt med två så olika system blir det särskilt svårt att skapa en juridisk apparat för båda. Nu finns Skiljedomskommissionen som inte har någon rätt att verkställa domar, men vars betydelse växer undan för undan och kan skapa grunden för en framtida juridisk apparat. Inom vårt system, mellan företag som är underställda budgetfinansiering, är det dock lätt att ordna upp problem. På administrativ väg kontrolleras att

kontona förs rätt och hålls uppdaterade (så är det också i de flesta av departementets företag).

Grundvalen för båda systemen är den statliga planen som också är högsta auktoritet och ovillkorligt ska följas. Mot den bakgrunden kan likheter och olikheter mellan systemen sammanfattas sålunda att självfinansieringssystemet innebär en påtaglig decentralisering och att den centrala kontrollen sker på ett övergripande plan, en indirekt kontroll genom penningen, via banken. Företagets resultat mäts i pengar och det utgör grund för premietilldelningar. Det materiella intresset är den stora hävstången som driver på arbetarna var och en och tillsammans.

Budgetfinansieringssystemet å sin sida innebär central kontroll över företagets verksamhet. Planuppfyllelse och ekonomiska resultat kontrolleras direkt av centrala organ. Företagen har inget eget kapital och kan inte ta egna banklån. De använder sig av individuella ekonomiska belöningar eller bestraffningar, och med tiden kommer de också att använda kollektiva sådana. Men den direkta materiella belöningen begränsas av löneskalan.

Subtila motsättningar – materiella drivkrafter gentemot samvete

Här går vi in på de mer subtila motsättningarna som måste utredas noggrannare. Frågan om materiella drivkrafter gentemot moraliska har givit upphov till många diskussioner bland intresserade. Låt oss först slå fast en sak: vi bestrider inte det objektiva behovet av materiella drivkrafter. Men vi motsätter oss att i främsta rummet använda dem. Vi anser att denna typ av hävstång inom ekonomin snabbt blir ett självändamål och sätter sin prägel på förhållandena människorna emellan. Vi får inte glömma att denna hävstång härstammar från kapitalismen och är dömd att försvinna under socialismen.

Hur ska vi ta död på den?

Steg för steg, genom att stegvis öka folks tillgång till konsumtionsvaror och på så sätt göra denna drivkraft onödig – brukar vi få till svar. Men vi anser att det är en alltför mekanisk uppfattning. Konsumtionsvaror är avgjort ett baner och en medvetandeskapare för det andra systemets försvarare. Enligt vår uppfattning står direkta

ekonomiska drivkrafter och social medvetenhet i motsättning till varandra.

På denna punkt blir våra olika uppfattningar påtagliga. Här handlar det inte om nyanser. För anhängarna av självfinansieringssystemet skulle de direkta materiella drivkrafterna kunna användas hela vägen fram till kommunismen utan att inverka menligt på utvecklingen av samvetet. För oss gör de det. Därför kämpar vi mot att de ska ha övertaget, för det bromsar utvecklingen av en socialistisk moral.

Om de materiella drivkrafterna motverkar utvecklingen av samvetet, men är en storartad hävstång för framsteg inom produktionen, betyder det att en inriktning på att utveckla samvetet skulle bromsa produktionen? Det kan kanske vara så om man jämför en viss kort tid, men ingen har visat beräkningar på det. Vi hävdar att även på ganska kort sikt bidrar samvetets utveckling mer till framsteg inom produktionen än vad materiella drivkrafter kan göra. Det kan vi hävda utifrån vår syn på hur samhällsutvecklingen sker fram till kommunismen som förutsätter att arbetet upphör att vara en plågsam nödvändighet och i stället blir ett angenämt behov. Som subjektivt påstående måste detta bekräftas genom praktisk erfarenhet, och det är vad vi håller på med. Om det under vägen visar sig att inriktningen på samvetet på ett farligt sätt bromsar produktivkrafternas utveckling så skulle det bli nödvändigt att byta fot och återvända till redan prövade vägar. Men ännu har det inte skett och vår metod finslipas i praktiken och blir allt mer övertygande och konsekvent.

Hur ska vi då på ett riktigt sätt hantera det materiella intresset? Vi menar att vi aldrig får bortse från dess existens, vare sig det är som kollektivt intresse för hela folket, eller individuellt som avspiegling av det gamla samhällets vanor. Vi har ännu ingen klar uppfattning om hur vi ska hantera kollektivets materiella intresse. Planeringsapparaten är otillräckligt utvecklad för att ge en trovärdig grund att stå på och vi har ännu inte funnit något sätt att undanröja svårigheterna. Den största faran ser vi i de motsättningar som kan uppstå mellan den statliga förvaltningen och tillverkningsenheterna. Dessa motsättningar har analyserats av den sovjetiske ekonomen Liberman och han har dragit slutsatsen att metoderna för kollektiva materiella drivkrafter måste ändras. Det gamla sättet att grunda premier på planuppfyllelse

måste ersättas av något mer utvecklat.

Även om vi inte håller med honom om de materiella drivkrafternas betydelse så instämmer vi i hans oro för den snedvridning av begreppet planuppfyllelse som ägt rum genom åren. Förhållandet mellan företagen och de centrala myndigheterna präglas av motsättningar och företagens metoder för att vinna fördelar får ibland drag som är främmande för den socialistiska moralen.

Vi tror att man på sätt och vis slösar bort de utvecklingsmöjligheter som de nya produktionsförhållandena erbjuder på människans väg till Frihetens rike. Just därför understryker vi i argumenteringen för vårt system det ömsesidiga beroendet mellan utbildning och produktionsutveckling. Vi kan ta oss an uppgiften att skapa en ny social medvetenhet för vi står inför nya produktionsförhållanden. Och även om medvetandet allmänt sett i historiskt perspektiv är en följd av produktionsförhållandena, så bör vi beakta vår tids särdrag (i världsskala) där huvudmotsättningen ligger mellan imperialismen och socialismen. De socialistiska idéerna berör folk i hela världen, därför kan utvecklingen av medvetenheten gå före de specifika produktionsförhållandena i ett visst land. (...)

I den unge Marx' skrifter framgår tydligt de filosofiska idéer som präglade honom, medan hans ekonomiska idéer ännu var mer otydliga. Marx befann sig på livets höjdpunkt, han hade tagit sig an de fattigas sak och gav filosofiska skäl för detta, men ännu utan *Kapitalets* vetenskapliga skärpa. Han tänkte mer som filosof, och därför hänvisade han till människan mer påtagligt som mänsklig individ och till problemet med hennes befrielse som samhällsvarelse, utan att ännu gå in på analysen av den oundvikliga nedbrytningen av den tidens sociala strukturer, för att bana väg för övergångsskedet, proletariats diktatur. I *Kapitalet* träder Marx fram som den ekonomiske forskaren som i detalj analyserar övergången mellan olika skeden i samhällsutvecklingen och deras samband med produktionsförhållandena.

Tyngden av denna monumentala mänskliga intelligens har bidragit till att hans humanistiska engagemang (i ordets bästa betydelse) har glömts bort. Produktionsförhållandenas mekanik och dess följd – klasskampen – döljer på sätt och vis att historien skapas av människor. (...)

Marx var inriktad på människans befrielse och såg kommunismen som lösningen på de motsättningar som skapade främlingskap, men som en medveten handling. Det vill säga att man inte kan se kommunismen enbart som en följd av klassmotsättningarna i ett utvecklat samhälle, lösta i ett övergångssamhälle på väg mot sin fullbordan. Människan är en medveten aktör i historien. Utan denna medvetenhet, som omfattar henne som samhällsvarelse, kan ingen kommunism skapas. (...)

Översättning: Eva Björklund